

Da scalins che savessen raquintar historias

Il Museum La Truaisch a Sedrun porscha ina ulteriura interessanta exposiziun speciala

DA HANS HUONDER / ANR

■ **Platias, zampugns, pletgs, bransinas, stgellas e plumpas ein da vegl enneu ina part digl inventari da mintga puresser. Animals da nez pigns sco gronds purtavan e portan aunc oz per part ils scalins che tradeschan nua ch'els ein.** La gronda variaziun da quels scalins nezegia il Museum La Truaisch a Sedrun per ina exposiziun speciala che cuoza entochen la fin d'october 2015. Igl ei in'ulteriura exposiziun che documentescha la reha ed interessanta cultura e historia dalla Val Tujetsch. Scalins ein buc ina particularitad dalla Val. Rimnar 160 tocs ei tonaton buc aschi sempel. «Il museum sez dispona d'ina collecziun da 35 tocs. Ils ulteriurs havein nus survegniu da purs ni artavels. Per part setracta ei schizun d'entiras collecziuns», di il president dalla cumissiun da menaschi dil museum, *Tarcisi Hendry*. Eventualmein seporscha schizun la pusseivladad ch'in ni l'auter scalin supplementar resta egl avegnir en possess dil museum.

Mintgin ei auters

L'exposiziun speciala ch'il Museum La Truaisch muossa dapresent porta il tetel «platias, zampugns, pletgs, bransinas, stgellas, plumpas». Tarcisi Hendry ch'ei s'engaschaus il davos temps en favur da quell'exposiziun ha ina relaziun tiels scalins dapi sia affonza: «Sco buob sundel jeu staus plirs onns ad alp e era paster da casa. Sco ils auters pasturs era enconuschevel era jeu biars animals sin fundament dil tun dil scalin.» Igl anteriur scolast da Tujetsch sa denton era ch'ils scalins eran buca mo in agid per anflar ils animals da notg, brentina e nebla, mo era en caglias e draussa: «Dalla historia sa-

vein nus era ch'il tun dils scalins haveva la funcziun da scatschar nauschasperts e malaura.» Platias, zampugns, pletgs, bransinas, stgellas e plumpas havevan ed han aunc oz differents tuns che sefuorman a melodias. «Cun agid dils tuns e la fin finala era dalla melodia che sedeva ordlunder savevan ins tgei pur ch'era sin viadi cun ses animals. Ils ins preferavan stgellas, ils auters zampugns», di Tarcisi Hendry.

Sco mied da decoraziun

Ils scalins survevan e surveschan aunc oz alla tradiziun dalla scargada d'alp. La biala, la miseriera e la pugniera portan ina biala bransina e leutier in matg. «Jeu haiel adina giu l'impressiun ch'ils animals seigien loschs da quellas decoraziuns», di Tarcisi Hendry. Loschs ein cun raschun denton era ils purs e possessurs da quels animals. Ils scalins ch'il museum a Sedrun muossa entochen la

fin d'october ein da differenta vegliadetgna, grondezia e qualitat. «Igl ei in tagl atras la cultura dils scalins dalla Val Tujetsch», declara Tarcisi Hendry. La gronda part dils scalins datescha dalla fin dil 19avel e dil 20avel tschentaner. Entgins exemplars ein rodund 150 onns vegls. Da veser ein scalins per armauls, cauras e nuorsas. La varietad dalla grondezia savess struschamein esser pli gronda. Schebein ils scalins ein vegni con-

strui ella Val ei buc enconuscent: «Indicaziuns persunter dat ei buca. Jeu savess denton s'imaginar ch'ils fravis indigens havevan la habilitad da construir scalins, oravontut ils sempels.» Sin fundament dall'exposiziun spera Tarcisi Hendry da saver recaltgar ulteriuras informaziuns davart ils scalins dalla Val: «Jeu sperel che fetg bia gliud vegni a noss' exposiziun e sappi forsa era raquintar in detagl ni l'auter. Ina lavur specifica davart quei tema en Surselva dat ei buca.» Ella Bassa existan schizun museums che sefatschantan spirontamein dils scalins.

In di da sentupada

Sco bia auter era ein scalins stai tschercai in temps per collecziuns privatas. Tenor Tarcisi Hendry ei quei semidau ils davos onns: «La relaziun cun scalins ei segiramein buca pli quella ch'ella era. Pli baul haveva ei bia dapli purs, leutier eran las famiglias pli grondas e cheutras era igl interess pils scalins. Oz ei quei cumpletamein auter.» Sin fundament da quella situaziun semidada savess ei tgunsch esser pusseivel ch'il museum a Sedrun vegn d'engrondir sia collecziun ed aschia da salvar ulteriurs scalins dalla dismesa. En connex cun l'exposiziun preveda il Museum La Truaisch d'arraschar communablamein cun il Forum cultural Tujetsch ina sentupada dalla populaziun. Ei duei buca mo vegnir brattau savida davart ils scalins, mobein era purschiu products agricoli indigens.

Il Museum La Truaisch a Sedrun ei aviarts suandontamein: Mardis, venderdis e l'emprema dumengia dil meins mintgamai dallas 15.00 entochen las 18.00. Per gruppas seporscha era la caschun da fixar in termin individual per telefon 081 949 13 43.

Tarcisi Hendry ha semtgau ina biala exposiziun cun scalins pils visitaders dil Museum La Truaisch a Sedrun. Ella cuoza entochen la fin october 2015.

FOTO H. HUONDER